

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA 1 (P1)

HUKURI 2011

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 80

Memorandamu leyi yi na 6 wa tipheji.

XIYENGE XA A: XIKAMBELANTWISISO

XIVUTISO XA 1

XITSHURIWA XA A

- 1.1 Mbewuyanga,√ eka Xikukwana.√ (2)
- 1.2 Eka Ndzawulo ya swa le magondzweni. √√ (2)
- 1.3 Hi lava va tshamaka ekule na xikolo/lava fambaka mpfuka wo hundza tikhilomitara tinharhu. √√ (2)
- 1.4 - Ku ya na swona eswipotweni swa byalwa. √√
- Ku swi tirhisa hi masiku ya ku hela ka vhiki. √√
- Ku nyika vatswari va ya hi swona emitirhweni.√√ (6)
- 1.5 1.5.1 A/Munhu u lulamisa timhaka ta yena ka ha ri na nkarhi. √√ (2)
- 1.5.2 B/Ku fela timhaka leti u nga tiviki nchumu eka tona.√√ (2)
- 1.6 1.6.1 A hi swona.√ N'wa-Sivaga a a nga tekiwangi.√ (2)
- 1.6.2 Hi swona.√ U vurile leswaku a nge swi koti ku hlawula ndluwa a siya hove.√ (2)
- 1.7 Khamera.√√ (2)
- 1.8 -Emitlangwini√
-Emikosini. √
-Emikhubyeni.√
-Etihubyeni. √ (1)
(Ndhawu yin'we ntsena.)
- 1.9 B/Ntirho wa kona wu lava munhu wa ntokoto.√√ (2)
- 1.10 Ina, hikuva loko munhu a nga wu dyondzelangi u ta endla swihoxo.√ √ (2)
- 1.11 Amukela nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twalaka. Xik. I ntirho wa kahle, hikuva timhaka leti humelelaka etikweni ti hatla ti fikela vaakatiko.√ √√
KUMBE
A hi ntirho wa kahle, hikuva van'wamahungu van'wana va dlayiwa./ Van'wana van'wamahungu va hangalasa mahungu ya vunwa. √√√ (3)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 30

XIYENGE XA B: NKOMISO/NKATSAKANYO WA NDZIMA

XIVUTISO XA 2

XITSHURIWA XA C

- Vadyondzi va Giredi 12 va fanele ku kombela ku amukeriwa eswikolweni swa tidyondzo ta le henhla ka ha ri na nkarhi. ✓
- Etiyunivhesithi ku amukeriwa lava nga pasa hi Bachulara. ✓
- Etithekinikhono ku amukeriwa lava nga pasa hi Dipiloma. ✓
- Etithekinikala ku amukeriwa lava nga pasa hi Xitifikhethi xa le henhla. ✓
- Lava lavaka ku dyondzela vun'anga va fanele ku pasa Metse na Sayense. ✓
- Lava lavaka ku dyondzela swa ikhonomi va fanele ku pasa tidyondzo ta Akhawuntini na Ikhonomikisi. ✓
- Lava lavaka ku dyondzela swa nawu va fanele ku pasa dyondzo ya Matimu na Xinghezi. ✓
- Lava va nga feyila tidyondzo to tala va tlhelela etlilasini. ✓
- Lava va nga feyila kambe va pasile mune wa tidyondzo va nyikiwa nkarhi wo tsala swikambelo swo engetela. ✓
- Lavo pasa tidyondzo ta mune va nga tlhelela etlilasini eswikolweni swo ka swi nga ri swa mfumo. ✓

(Nkombo wa tipoyinti ntsena.)

Makoreketelo ya nkomiso:

Nkomiso wu fanele ku koreketiwa hi ndlela leyi landzelaka:

- **Maavelo ya timaraka:**

- 7 wa timaraka i ta 7 wa tipoyinti : N (7)
- 3 wa timaraka i ta ririmi : R (3)
- Ntsengo wa timaraka : 10

- **Maavelo ya timaraka eka ririmi :**

- Ava maraka yi1 loko mukamberiwa a tsarile tipoyinti ta 1-3
- Avela timaraka ti2 loko mukamberiwa a tsarile tipoyinti ta 4-5
- Avela timaraka ti3 loko mukamberiwa a tsarile tipoyinti ta 6-7

LEMUKA:

- **Xivumbeko:**

- Hambiloko nkomiso wu tsariwile hi xivumbeko xo hoxeka wu fanele ku kamberiwa.
- Hambiloko nkomiso wu tsariwile hi tipoyinti kumbe xivulwa wu fanele ku va wu nga onhi mongo wa timhaka.

- **Ntsengo wa marito:**

- Vakamberi va languteriwa ku kambisisa ntsengo wa marito lama tirhisiweke.
- U nga susi timaraka loko mukamberiwa a nga kombisangi ntsengo wa marito lama tirhisiweke kumbe ma kombisiwile hi ndlela yo hoxeka.
- Loko ntsengo wa marito wu hundzisiwile, hlaya ku fika eka 5 wa marito lawa ku hundzisiweke hi wona kutani u nga tekeli enhlokweni marito lawa nga ta landzela eka nkomiso.
- Mikomiso yo koma kambe yi ri na tipoyinti hinkwato leti lavekaka **a yi fanelangi** ku xupuriwa.

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 10

XIYENGE XA C: NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI

XIVUTISO XA 3

XITSHURIWA XA D: XINAVETISO

- 3.1 A hi ntiyiso. ✓ Ti kona tindlela tin'wana to ba huwa tanihi thelevhixini, khomphyuta, selulafoni na tin'wana tindlela. ✓ (2)
- 3.2 A hi rhadiyo ntsena leyi kotaka ku nyika vanhu mahungu. Ku na thelevhixini, nyuziphepha, inthanete, selulafoni na tin'wana tindlela ta ximanguvalawa. ✓✓ (2)
- 3.3 I ndlela yo navetisa na mboyamelotlhelo hi ku kombisa leswaku muxaka lowu wa rhadiyo wu tlula hinkwato./Ku komba hungunkulu eka xinavetiso./Timhaka ta nkoka eka xinavetiso.✓✓ (2)
- 3.4 to -vo✓, Hinkwavo. ✓ (2)
- 3.5 Rhadiyo ya Telefunken a yi le mahlweni eka hinkwato. ✓✓ (2)
- [10]**

XIVUTISO XA 4

XITSHURIWA XA E: KHATHUNI

- 4.1 Va vulavula hi bolo ya milenge. ✓✓ (2)
- 4.2 E-e, ✓ yi tsakela hi munhu A, Munhu B u tsakela ntlangu wa xibakele. ✓ (2)
- 4.3 U nghenise mavoko exikhwameni/ ndlela leyi a yimeke ha yona a yi kombi ku navela ku tlanga bolo ya milenge/mina leswa bolo a swi ndzi nyanyuli. (Yin'we ya tinhlamulo leti.) ✓ (1)
- 4.4 Ku languta nchumu wo karhi/ku kombisa vutshila byo raha bolo. ✓✓ (2)
- 4.5 I vanghana. ✓✓ (2)
- 4.6 Erivaleni ra mitlangu ya bolo.✓ (1)
- [10]**

XIVUTISO XA 5

XITSHURIWA XA F: PROSI

- 5.1 5.1.1 Tikhontinete. ✓✓ (2)
- 5.1.2 Rikotse. ✓✓ (2)
- 5.1.3 (a) Ku hisa. ✓ (1)
- (b) Ku khoma hi vurhongo. ✓ (1)

- 5.1.4 (a) Hi ta ringeta ku va tiyisa.√√ (2)
- (b) Swibuluki swi hlantile ngati.√√ (2)
- (c) Vamakwerhu va Libya na vona va ba mukhosi.√√ (2)
- 5.1.5 Ku ba nkalanga hi xikongomelo xo kombela ku pfuniwa.√√ (2)

XITSHURIWA XA G: XIFANISO

- 5.2 5.2.1 Vakamberiwa va nga boxa miehleketo yo fana na leyi landzelaka:
- Chela** ri ngenile ekamareni ya kokwana. √√ (2)
- 5.2.2 Loko u nga hlambi u basa u ta khomiwa hi mavabyi. √√ (2)
- 5.2.3 A ndzi endlela leswaku u nga hlambi u basa. √√ (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 40
NTSENGO WA TIMARAKA: 80